

Domkapitel

Historik

Domkapitel är ett stiftsorgan inom Svenska kyrkan med medeltida anor. Det var ursprungligen den krets av högre präster, kaniker, vid stiftsstadens domkyrka som hade ansvar för gudstjänsterna i domkyrkan samt prästutbildningen. De avlönades genom prebenden, dvs. inkomster från socknar (församlingar) och stiftelser.

Flera av Sveriges tretton domkapitel inrättades på 1200-talet. De försvann vid reformationen, men återinfördes i samband med att gymnasier inrättades i stiftsstäderna i mitten av 1600-talet. Domkapitel kallades då också konsistorium. Genom 1687 års förordning blev domkapitlen s.k. lärarkapitel med biskopen som preses, domprosten vice preses samt lektorerna vid stiftsgymnasierna eller teologiprofessorerna i Uppsala och Lund. Denna sammansättning hade domkapitlen ända till 1936, då de gamla lärarkapitlen ersattes av normalt sex ledamöter. En av ledamöterna skulle vara sakkunnig beträffande folkskoleundervisning. Denna funktion upphörde när länskollektörerna inrättades 1958. Samtidigt lämnade biskopen uppdraget att vara eforus, dvs. högste tillsynsman för läroverken. Därmed försvann det sista bandet mellan domkapitlet och undervisningsväsendet. 1989 begränsades domkapitlets ansvarsområde till frågor rörande Svenska Kyrkans lära, gudstjänst och det kyrkliga ämbetet. Domkapitlen upphörde att vara statliga myndigheter i samband med kyrkans skiljande från staten år 2000. Numera är domkapitlet stiftets centrala juridiska och administrativa organ.

Arkivmaterialet

I Uppsala landsarkiv förvaras Uppsala domkapitels arkiv och Strängnäs domkapitels arkiv. Västerås domkapitels arkiv förvaras i sin helhet fortfarande hos domkapitlet i Västerås. Stockholms stift bildades 1942 genom att södra delarna av Uppsala stift och de nordöstra delarna av Strängnäs stift lades samman med Stockholms församlingar, som tidigare hade eget konsistorium inom Uppsala stift. Äldre handlingar rörande delar av Stockholms stift förvaras därför i Uppsala och Strängnäs domkapitel.

Domkapitelarkiven är i regel bevarade från mitten av 1600-talet. De innehåller källmaterial till inte bara kyrkohistoria utan även till undervisnings-, social- och lokalhistoria. Varje domkapitels arkiv, framför allt de äldre delarna, är unikt, men protokoll av olika slag och handlingar angående församlingar och pastorat är serier som finns i alla domkapitelarkiv. Arkivbildningen och seriesigna skiljer sig däremot mellan arkiven. Eftersom endast Uppsala domkapitels arkiv (UDA) och Strängnäs domkapitels arkiv (SDA) förvaras i Landsarkivet i Uppsala berör det följande dessa arkiv. I landsarkivets jubileumsbok *Akter och iakttagelser. Landsarkivet i Uppsala 100 år* har Lars Otto Berg skrivit artikeln "Ur Uppsala domkapitels arkiv" (s. 54–72), som ger en mera ingående beskrivning av innehållet i detta arkiv. Här ges nu några exempel på vad man kan hitta och var.

De olika protokollserierna ger en god bild av domkapitlets skiftande verksamhet. Huvudserien (A I) innehåller bl.a. ärenden rörande prästtillsättningar, prästexamen och prästvigningar. Här kan nämnas beslut om fältpräster till de förband som utrustades till kriget. Vidare förekommer frågor angående ekonomi, löner och byggnader. På många sätt var ekonomiska förhållanden viktiga för såväl församlingar som domkapitel. Ärenden angående änkehjälp och nådår, dvs. understöd åt prästänkor, finns också upptagna.

Domkapitlet hade även överinseende över skolor och undervisningsväsen, och svarade för tillsättning av lärare vid pedagogier (ett slags föregångare till realskolan) och skolor. Från 1842 ansvarade domkapitlet även för folkskolorna. Inte förrän 1958 upphörde kontakten mellan folkskolor och domkapitel, medan kontakten mellan domkapitlet och läroverken hade upphört redan 1905. Handlingar angående undervisnings- och skolväsen återfinns under huvudavdelningen G.

En stor grupp ärenden rör trolovning och äktenskap eller skilsmässa. Fram till 1748 hade endast domkapitlet rätt att upplösa äktenskap och trolovningar. Därefter blev domkapitlets medverkan mera formell. Äktenskapsskillnadsmål (skiljobrev) finns i särskilda serier (serierna F VII men även E V i UDA samt serie F 13 och även E 3 i SDA).

I Uppsala domkapitels arkiv finns också eforalprotokoll (A II), som visar ärkebiskopens roll som eforus eller uppsyningsman över läroverken. Konzept- och memorialprotokollen (serie A III i UDA och A 3 i SDA) kan ge upplysningar när luckor uppstått i de renskrivna protokollen.

Domkapitlet hade förbindelser i olika ärenden med statsledningen, dvs. Kungl. Maj:t och rådet, hovrätterna, rikskollegierna, andra konsistorier och Kungl. Maj:ts befallningshavande (länsstyrelserna). Dessa handlingar återfinns i serierna E I–E IV i UDA och E 1–E 2 i SDA.

Handlingar ordnade efter pastorat (serie E V i UDA och E 3 i SDA) innehåller inkommande skrivelser från präster och allmänhet och är både volym- och innehållsmässigt en omfattande serie. Här ger visitationsprotokollen tillsammans med prästernas och biskopens ämbetsberättelser en bild av en församlings liv och utveckling, inte bara i kyrkligt hänseende, från 1600-talet och framåt i tiden. Liknande upplysningar finns även i serien Handlingar ordnade efter kontrakt, som innehåller kontraktsprostarnas handlingar (serie E VI i UDA och E 4 i SDA).

Inkommande handlingar särskilda serier (F) innehåller handlingar i många olika ämnen. Där finns ansökningshandlingar, prästmöteshandlingar med ämbetsberättelser, arrendekontrakt, ämbets- och trohets seder m.m. I Uppsala domkapitels arkiv finns också handlingar angående svenska församlingar i Amerika på 1600- och 1700-talet (F VIII).